

Muammar Kaddáfí, Západ a Rusko – evolúcia vzťahov?

Pavel Usov | 24.01.2009

„Nová éra v rusko-líbyjských vzťahoch,“ „ Vojenské zámery Kaddáfího návštevy v Rusku,“ „Snahy o zlepšenie vzťahov s Ruskom.“ Takýmito titulkami informovala západná tlač o návšteve Muammara Kaddáfího v Rusku. Hodnotenia tejto udalosti zo strany západných analytikov neboli príliš kategorické a prísne vzhľadom na to, že v súčasnosti Líbya udržiava dobré vzťahy s USA a EÚ. Napriek tomu má uvedená návšteva veľký geopolitický význam.

Je potrebné vziať do úvahy dôležité geopolitické okolnosti uvedenej návštevy. Návšteva prebiehala od 31. októbra do 2. novembra 2008, v predvečer najdôležitejšej udalosti, ktorá pútala pozornosť celého sveta, konkrétne volieb prezidenta USA. Je otázkou, do akej miery išlo o náhodu alebo cieľavedomý krok líbyjského vodcu.

Berúc do úvahy komplikované a napäté vzťahy medzi Líbyou a Západom, ako aj krehkosť prímeria, možno s určitosťou povedať, že voľba termínu návštevy nebola náhodná. Stretnutie v Moskve malo samo o sebe určité politické zafarbenie a do istej miery môže viesť k zmenám priorít Líbye a ovplyvniť úroveň jej vzťahov so Západom.

Pre pochopenie podstaty vzťahov medzi Líbyou a západným svetom je potrebné poznať ich vývoj od nástupu Muammara Kaddáfího k moci. Vyznačovali sa viac než zložitým charakterom. Azda iba politický zázrak a niektoré medzinárodné problémy, ktoré boli USA a ich spojenci nútení riešiť, zachránili Líbyu pred osudom Iraku a Afganistanu. Veď v priebehu niekoľkých desaťročí bol Kaddáfí považovaný div nie

za teroristu č. 1 na celom svete, pričom Líbya je doposiaľ predmetom pozornosti USA.

Negatívny vzťah Kaddáfího voči Západu sa prejavil ihneď po revolúcii v roku 1969, keď si nové vedenie Líbye vyžiadalo okamžitú likvidáciu vojenských základní a stiahnutie cudzích, t. j. amerických a britských vojenských síl z územia krajiny. Postupe sa tento postoj dotkol aj obyčajných cudzincov. Talianski kolonisti boli z Líbye vyhnaní 7. októbra 1970. Tento deň bol vyhlásený za „deň pomsty“ za roky talianskeho kolonializmu. V ďalších rokoch sa v Líbyi plánovite likvidovali všetky prvky a atribúty západného spôsobu života. Muammar Kaddáfí, podobne ako jeho egyptský sused a ideový inšpirátor Abdel Násir, definoval ako svoj cieľ vybudovanie arabského socializmu. V roku 1977 bola Líbya premenovaná na Líbyjskú veľkú socialistickú ľudovú arabskú džamahíriju. Jej slávnostného vyhlásenia sa zúčastnil aj otec kubánskej revolúcie Fidél Castro.

Líbyjské spojenectvo so ZSSR

Je prirodzené, že Západ so svojím liberalizmom nemohol byť za daných okolností vnímaný inak ako nepriateľ. Následne sa priateľmi Líbye stali všetci, ktorí bojovali proti jej nepriateľom, bez ohľadu na ideologickú orientáciu. Samozrejme, od prvého momentu existencie džamahírije bol jedným z jej najvernejších spojencov Sovietsky zväz, čo vyvolávalo ešte väčšiu nevôľu USA. Na druhej strane pre ZSSR sa Líbya stala jedným z najdôležitejších strategických partnerov v severnej Afrike, najmä po tom, ako sa v Egypte po Násirovej smrti v roku 1970 dostal k moci Anvar Sadat. Nový egyptský prezident prerušil spoluprácu so ZSSR a v plnom rozsahu sa preorientoval na Západ. To následne ovplyvnilo aj vzťahy s ostatnými arabskými štátmi, najmä so susedmi.

V roku 1977 sa začala líbyjsko-egyptská vojna, v ktorej obe strany používali sovietske zbrane, lietadlá a tanky. Na strane líbyjských vojsk však bojovali aj sovietski vojaci ako obslužný personál systémov protivzdušnej obrany a boli značne efektívni pri odrážaní vzdušných útokov egyptského letectva. Sovietsky zväz dlhodobo všemožnými spôsobmi podporoval líbyjský režim. S pomocou sovietskych špecialistov bolo v krajne vybudované centrum jadrového výskumu Tajoura, dve trasy elektrického vedenia, plynovod s dĺžkou 570 km a začalo sa s výstavbou 130 ropných vrtných súprav **(1)**. Významnými boli aj dodávky vojenského materiálu. Hodnotu vojenskej techniky, zakúpenej v ZSSR, experti odhadujú na 20 mld. USD. ZSSR dodal do Líbye približne 300 lietadiel rôzneho druhu, takmer 4 tis. tankov, niekoľko desiatok raketových komplexov zem – vzduch, vojnovú námornú techniku a strelné zbrane **(2)**. Výzbroj líbyjskej armády v minulosti i v súčasnosti pozostáva z 90 percent z ruských zbraní. Perspektívne sa Líbya stala jedným z najväčších dlžníkov ZSSR. Celkový dlh krajiny voči Sovietskemu zväzu dosahoval v momente jeho rozpadu sumu 4,5 mld. USD **(3)**. Kaddáfi absolvoval viacero návštev ZSSR, naposledy v roku 1985. Jeho nepriateľský postoj voči Západu však nevedol iba k spojenectvu so ZSSR.

Líbya ako sponzor terorizmu

V 70. rokoch bolo v Líbyi vytvorené tzv. Antiimperialistické centrum Mataba, ktoré sa zaoberalo podporou a výcvikom teroristov. Podľa rozličných zdrojov bolo v Líbyi vytvorených približne 20 tréningových táborov, ktorými prešlo približne 7 tis. ľudí. Muammar Kaddáfi zvykol hovoriť: „Môj ľud má právo likvidovať protivníkov vo vnútri štátu i za jeho hranicami... dokonca aj počas dňa.“ Vďaka vysokým ziskom z predaja ropy líbyjské vedenie poskytovalo pomoc prakticky všetkým teroristickým

a polovojenským zoskupeniam vo svete, ktoré bojovali proti svojim vládam. Samotný Kaddáfí tento boj označoval za boj za slobodu. Mnohí teroristi našli v Líbyi azyl, ako to bol napr. v prípade troch teroristov z organizácie Čierny september, ktorí v roku 1972 počas olympijských hier v Mníchove podnikli teroristický útok proti izraelským športovcom.

V roku 1986 Times uverejnili zoznam organizácií, ktoré získavali pomoc z Líbye. Ocitli sa na ňom o. i. kolumbijské partizánske národno-socialistické zoskupenie M-19, teroristické skupiny z Novej Kaledónie, arménske teroristické zoskupenie ASALA, ktoré pôsobilo za území Turecka, Írska republikánska armáda (IRA), baskická ETA, Čierni moslimovia (Black Muslims) pod vedením Louisa Farrakhana (USA). Farrakhan získal v roku 1996 cenu za boj za ľudské práva, založenú Muammarom Kaddáfim. Okrem uvedených organizácií boli na zozname uvedené aj talianske Červené brigády a nemecké teroristické zoskupenie Frakcie Červenej armády (RAF), francúzska Priama akcia, rôzne teroristické organizácie z Blízkeho Východu, vrátane organizácie Abu Nidala a Organizácie pre oslobodenie Palestíny. Kaddáfí teda úspešne a štedro investoval finančné prostriedky do medzinárodného politického chaosu.

Mimoriadne ústretovému prístupu sa tešili bojovníci za slobodu v susedných afrických štátoch ako napr. v Sudáne, Čade, Somálsku, Etiópii, v Ugande a inde. Aj Egypt a Tunisko s obavami hľadeli na Kaddáfího, posadnutého ideou panarabizmu a neraz ho obviňovali z financovania a prípravy politických sprisahání. Napokon politický avanturizmus líbyjského lídra viedol k vojne s Egyptom v roku 1977 a s Čadom o desať rokov neskôr. Začiatkom 80. rokov, keď sa k moci v USA dostal Ronald Reagan, sa situácia pre Líbyu zmenila k horšiemu. Muammar Kaddáfí bol oficiálne obvinený z podpory medzinárodného terorizmu. USA začali s prípravou

plánov na jeho zvrhnutie. V reakcii na hrozby USA Kaddáfí údajne žiadal od prezidenta Reagana prepustenie všetkých Indiánov, pretože podľa neho je väčšina z nich líbyjského pôvodu. USA po slovách pristúpili ku konkrétnym činom.

V roku 1986 sa v blízkosti líbyjských brehov udial ozbrojený incident, ktorý sa stal začiatkom celého radu tragických udalostí. V reakcii na ostreľovanie líbyjských pobrežných opevnení americkými silami sa uskutočnilo viacero teroristických aktov. Na začiatku nad územím Grécka prebehol výbuch na palube amerického lietadla, pri ktorom zahynulo päť občanov USA, neskôr 5. apríla 1986 Líbyjčania zorganizovali teroristický útok na diskotéke La Belle v Západnom Berlíne. V dôsledku výbuchu zahynuli traja ľudia, medzi ktorými boli dvaja americkí vojaci, ďalších 250 bolo zranených.

Vzťahy medzi Líbyou a USA začali získať charakter nevyhlásenej vojny. Ronald Reagan vydal príkaz na uskutočnenie bombového útoku na územie Líbye, konkrétne na vojenské objekty a tábory, určené na výcvik teroristov. Výsledkom operácie El Dorado Canyon v noci zo 14. na 15. apríla 1986 bolo okrem zničenia vojenských cieľov poškodenie budovy veľvyslanectva Francúzska a smrť 40 civilistov, vrátane pätnásťmesačnej adoptívnej Kaddáfího dcéry. Po týchto udalostiach začali vzťahy medzi Líbyou a Západom nadobúdať osobný charakter. Kaddáfího pomsta na seba nenechala dlho čakať. V roku 1988 nad škótskym mestom Lockerbie vybuchlo lietadlo americkej spoločnosti Pan American, ktoré smerovalo do New Yorku. Atentát si vyžiadala smrť 259 ľudí, ktorí sa nachádzali na palube lietadla a ďalších jedenástich obyvateľov mesta, na ktoré sa zrútili jeho trosky. Ako potvrdilo vyšetrovanie, na teroristickom útoku sa podieľali líbyjské tajné služby a bezprostrední páchatelia sa ukryli na líbyjskom území. O rok neskôr nad územím štátu Niger vybuchlo lietadlo,

patriace francúzskej leteckej spoločnosti. Pri výbuchu zahynulo všetkých 170 cestujúcich na palube.

Líbya a jej vodca sa ocitli v mimoriadne zložitej situácii, keď voči Západu zostali osamotení. Niekdajší spojenec ZSSR už prestal existovať, arabský svet bol rozdrobený a slabý. V roku 1992 uvalila Bezpečnostná rada OSN na Líbyu hospodárske sankcie, líbyjské účty v európskych bankách boli zmrazené. Sankcie do značnej miery obmedzovali možnosti dodávok líbyjskej ropy na trhy Európskej únie.

Zdalo by sa, že Líbyu čaká otvorený vojnový konflikt s USA. Ďalšia eskalácia konfliktu medzi oboma krajinami však nenastala. Možno, že to súvisí s tým, že USA nenašli vážnejší dôvod na to, aby vtrhli na územie krajiny, pričom už boli zatiahnuté do vojny v Perzskom zálive a do riešenia konfliktov na Balkáne. Invázia do Líbye by mohla viesť k vážnej destabilizácii situácie v severnej Afrike a v Stredomorí, o čo Európa nemala záujem.

Napriek tomu sa však medzinárodné postavenie Líbye vyvíjalo negatívne. Napokon bola Líbya nútená vyjsť v ústrety požiadavkám USA a vydať im páchatelov atentátu nad Lockerbie. Kaddáfí takisto avizoval ukončenie poskytovania akejkoľvek pomoci teroristickým zoskupeniam. Na toto gesto „dobrej vôle“ medzinárodné spoločenstvo zareagovalo zrušením sankcií. Odvtedy sa začína nová etapa vo vzťahoch medzi Líbyou a Západom.

Politický odmäk vo vzťahoch so Západom

Možno povedať, že Kaddáfí disponuje politickým inštinktom, lebo odmäk vo vzťahoch so Západom prišiel viac než v pravý čas. Ak by Kaddáfí nebol voči Západu ústretový

na konci 90. rokov, Líbya by sa mohla po 11. septembri 2001 ocitnúť na mieste Iraku a Afganistanu. Kaddáfí robí všetko pre to, aby dokázal, že nielen s útokmi v New Yorku, ale ani s terorizmom ako takým nemá nič spoločné. Rozhodne sa dištancuje od Al-Kaidy, odsudzuje medzinárodný terorizmus a vyhlasuje, že „USA majú právo pomstiť sa za teroristické útoky.“ Jedným z najvýznamnejších ústretových gest boli priznanie účasti Líbye na všetkých teroristických útokoch a vyplatenie vysokej sumy na odškodnenie obetí. Iba rodinám, ktoré stratili svojich členov pri atentáte nad Lockerbie, bola vyplatená približne 1 mld. USD.

Líbyjčania pristúpili aj na spoluprácu s tajnými službami Západu. V októbri 2001 sa asistent štátneho tajomníka USA pre Blízky Východ William Burns spolu s niekoľkými dôstojníkmi CIA tajne stretol v Londýne so šéfom Tajnej organizácie Džamahírije (Hayat Ann al Jama-hariya) Musom Kusa. Na tomto stretnutí Líbya odovzdala USA všetky informácie o členoch Al-Kaidy, ktorými disponovala **(4)**. Kaddáfího režim sa tak postupne stáva dôveryhodným. Na tomto procese majú významný podiel aj členské štáty EÚ, pre ktoré je dôležitá regionálna stabilita a dobré vzťahy s Líbyou, ktorá predstavuje jedného z najvýznamnejších dodávateľov ropy. Pri nadväzovaní dialógu s Líbyou najaktívnejšie vystupovali Taliansko a Nemecko. V roku 1999 nemecký kancelár Gerhard Schröder pozval Kaddáfího na summit EÚ – Stredomorie. V súčasnosti má Líbya štatút pozorovateľa v Únii pre Stredomorie. Od roku 2004 Líbyu navštívili politici takého formátu, ako taliansky premiér Silvio Berlusconi, nemecký spolkový kancelár Gerhard Schröder, francúzsky prezident Jacques Chirac, kanadský premiér Paul Martin či britský premiér Tony Blair.

Napriek tomu Muammar Kaddáfí zostáva diktátorom a neplánuje zmeniť charakter svojej politiky. Jeho kroky v ústrety Európe a USA nie sú ničím iným ako prefíkanou hrou. Jej podstata sa prejavila v známom prípade bulharských zdravotníkov,

obvinených z úmyselného nakazenia viac než 400 líbyjských detí vírusom AIDS. V rokoch 1999 – 2007 zadržieval líbyjský režim päť zdravotných sestier a jedného lekára, odsúdených na trest smrti, ako rukojemníkov a predmet politického obchodu pri rokovaniach s EÚ, ktorá následne akceptovala viaceré ekonomické požiadavky Tripolisu. Okrem toho Kaddáfi žiadal finančnú kompenzáciu za každé nakazené dieťa. Je známe, že Bulharsko zaplatilo 500 mil. USD.

Obnovenie geopolitickej aliancie

Líbya a jej politika zostáva pre Západ nepredvídateľnou, v dôsledku čoho je Líbya dôležitým partnerom Ruska. Prakticky 23 rokov panovali medzi oboma krajinami vlažné vzťahy, predovšetkým po uvalení sankcií OSN v roku 1992. V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že Rusko v tom čase politiku sankcií podporovalo. Po nástupe Vladimira Putina k moci a sformulovaní novej geopolitickej stratégie, orientovanej na vybudovanie multipolárneho sveta, Rusko obnovuje staré vzťahy a spojenectvá. To, že sa Rusko aktivizovalo v regióne Afriky a Blízkeho východu, potvrdzuje začiatok nového geopolitického delenia sveta. Pritom formovanie nového geopolitického pólu umožňuje niektorým autoritatívnym režimom pokojnú existenciu a pokračovanie v politike, ktorá je v rozpore so záujmami USA. Zoskupovanie autoritatívnych režimov na celom svete pod egidou Ruska a na základe „práva národov na vnútropolitické sebaurčenie“ do značnej miere posilňuje pozície Ruska na medzinárodnej aréne. Platí to najmä v prípadoch, ak uvedené režimy disponujú zásobami ropy a zemného plynu.

V bilaterálnych rusko-líbyjských vzťahoch znamenala prelom návšteva Vladimira Putina v apríli 2008 v Tripolise **(5)**. Návšteva predstavovala pokračovanie Putinovho vystúpenia na mníchovskej konferencii, počas ktorého prezentoval novú geopolitickú

stratégiu Ruska. Hlavnými strategickými komoditami sa pri rozvíjaní dvojstranných vzťahov stanú ropa a zbrane. S cieľom vytvoriť pozitívnu psychologickú atmosféru, ktorá by umožnila rozvoj ďalšej spolupráce, Rusko odpustilo Líbyi dlh vo výške 4,5 mld. USD. Ako protihodnotu Líbya umožnila Rusku dodávky zbraní a ťažbu ropy a zemného plynu na svojom území. Spoločnosti Gazprom a Tatneft' už pristúpili k príprave ťažby na šiestich poliach v Líbyi.

Recipročná návšteva Muammara Kaddáfího na prelome októbra a novembra 2008 v Moskve znamenala potvrdenie narastajúceho trendu a upevňovania bilaterálnej spolupráce medzi oboma štátmi. Počas nej boli podpísané dohody v oblasti mierového využívania jadrovej energetiky, o výstavbe železnice a ďalšej infraštruktúry prvkov v Líbyi. Následne Líbya ponúkla Rusku námornú základňu v prístave Benghazi, v ktorej v priebehu roka kotvili ruské námorné vojnové lode „Petr Velikij“, „Admiral Čabanenko“ a „Neustrašimyj.“ Základňa v Benghazi je prvou stálou námornou základňou v „ďalekom zahraničí“ a v Stredozemnom mori, čo nepochybne znamená geopolitické víťazstvo Ruska. Je samozrejmé, že vďaka prítomnosti ruského námorníctva Líbya získala bezpečnostné garancie v prípade potenciálnych pokusov USA o zmenu líbyjského režimu. Možno predpokladať, že po stopách Líbye aj ďalšie autoritatívne režimy v severnej Afrike, ako napr. Tunisko alebo Alžírsko, budú hľadať možnosti pre zabezpečenie stability svojich režimov prostredníctvom vojenskej ochrany Ruskej federácie.

Záver

Na druhej strane však Líbya nemá záujem o nový konflikt so Západom a o návrat k praktikám zo 70. a 80. rokov minulého storočia. Jediným želaním Kaddáfího bolo a zostáva zabezpečenie stability svojho režimu. Ukrajina a Bielorusko z hľadiska

geopolitických záujmov Líbye zaujímajú druhoradú pozíciu. Návštevy v týchto štátoch boli pre Kaddáfího dôležité pre upevnenie svojich pozícií na medzinárodnej aréne. Nemožno vylúčiť, že touto cestou chcel Kaddáfí minimalizovať negatívny ohlas a reakciu Západu na svoju návštevu v Moskve. Pre Bielorusko rozvoj vzťahov s Líbyou má dôležitý význam, predovšetkým z hľadiska energetickej bezpečnosti. Napriek tomu však bieloruský režim má iba obmedzené možnosti konkurovať Rusku. Ukázala to aj návšteva bieloruského prezidenta Aleksandra Lukašenka v Líbyi v roku 2001, ktorá však napriek očakávaniam Minska nepriniesla oživenie vo vzájomných vzťahoch.

Kaddáfího návšteva v Moskve nepochybne znamenala úspech Ruska pri realizácii svojich geopolitických záujmov. Platí to tým skôr, že Západ v súčasnosti nedisponuje efektívnou stratégiou, ktorá by zabránila rozširovaniu geopolitického vplyvu Ruska v štátoch tzv. tretieho sveta.

Poznámky:

(1) Muamar Kaddafi priedet v Moskvu za oruzhiem.

<http://www.gzt.ru/politics/2008/10/31/135933.html>

(2) Lidery RF i Livii obsudiat torgovo-ekonomicheskie vzaimodejstvije i VTS.

http://www.russian.xinhuanet.com/russian/2008-11/01/content_752546.htm

(3) Livija gotova razmestit u sebia bazu VMF Rossii.

<http://grani.ru/Politics/Russia/m.143498.html>

(4) <http://www.agentura.ru/dossier/libya>

(5) Putin zakonchit Livijej. http://www.gazeta.ru/politics/2008/04/14_a_2694963.shtm